

Książka zdradza pozytywne cechy badawcze autora, który nie stroni przed własnym dociekaniem, domysłem i w oparciu o nabytą wiedzę stara się samodzielnie wnikać w określone przyczyny czy skutki zjawisk. Okazyjnie wskazuje na analogię do sytuacji współczesnej chrześcijaństwa. Gdyby nawet powstała rozprawa o podobnej tematyce, wydanie niniejszej miałoby i wtedy ten sens, że pokazuje własne spojrzenie autora na poddane refleksji zjawiska.

Do powstania książki, o ile wiemy, skłonił autora między innymi prowadzony przez niego wykład monograficzny, poświęcony zagadnieniu apostazji i pojednania z Kościołem w starożytności chrześcijańskiej. Dydaktyczne ukierunkowanie rozprawy nie słyca jej jednak, wprost przeciwnie, przydaje jej sporej atrakcyjności, rozszerzając krąg potencjalnych czytelników. Dziełko może służyć innym wykładowcom antyku chrześcijańskiego za doskonały materiał do przygotowania podobnego wykładu. Słusznie ks. prof. Grzywaczewski zaznacza we wstępie, że jego praca nie jest wyczerpującą monografią, ale z drugiej strony daleko wykracza poza formułę skryptu akademickiego.

Ks. Leon Nieścior

Jan K a l n i u k, *Pasterska posługa kapłana w kontekście daru i zadania. Aspekt teologicznomoralny*, Wydawnictwo La Salette Księży Misjonarzy Saletynów, Kraków 2014, ss. 330.

Podczas obchodzonego w Kościele Roku Kapłańskiego (od 19 czerwca 2009 do 11 czerwca 2010 roku) szczególnie donośnie zabrzmiało wezwanie do nieustannego pogłębiania refleksji nad posługą kapłańską. Rok ten ogłoszony przez papieża Benedykta XVI, z okazji 150. rocznicy śmierci św. Jana Marii Vianney'a, stał się okazją do dziękczynienia Bogu za dar, który jest ukryty w „glinianych naczyniach” kapłańskich serc, i który pomimo całej ludzkiej słabości, urzeczywistnia w świecie Bożą miłość. Kończąc obchody tego roku ojciec św. podkreślił, że rodzi on także zadanie na przyszłość, by „jeszcze bardziej uznać i miłować ten wielki Boży dar”, który „staje się zobowiązaniem do tego, żeby na odwagę i pokorę Boga odpowiedzieć naszą odwagą i naszą pokorą” (11.06.2010). Tę papieską zachętę można potraktować jako punkt wyjścia i uzasadnienie, by z należytą uwagą i krytycznie

przyjrzeć się książce księdza Jana Kalniuka pt. *Pasterska posługa kapłana w kontekście daru i zadania. Aspekt teologicznomoralny*.

Książka składa się z wykazu skrótów, wstępu, dziewięciu rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku angielskim oraz wykazu bibliografii. We wstępie Autor jasno wskazuje na źródła, metodę oraz cel swojej pracy, którym jest całościowe ukazanie moralnych wskazań dla posługi kapłańskiej w czasach poddawania tej służby mocnej krytyce (s. 21-22).

Rozdział pierwszy *Kapłaństwo jako dar Boży* (s. 25-64) ukazuje znaczenie perspektywy daru, która towarzyszy refleksji nad poszczególnymi zagadnieniami. Autor najpierw zwraca uwagę na kategorię powołania, którą w sposób syntetyczny ukazuje w świetle danych biblijnych, akcentując darmość oraz tajemnicę współdziałania Boga i człowieka. Następnie omawia znaczenie środowiska rodzinnego dla budzenia i odkrywania powołania kapłańskiego, współczesny kontekst społeczno-kulturowy oraz osobistą odpowiedzialność za dar powołania. Najcenniejszym fragmentem tego rozdziału jest aktualizacja opisu współczesnej sytuacji powołaniowej. Ta część książki pokazuje, że prezentowane zagadnienia są Autorowi bliskie nie tylko od strony teoretycznej, ale nade wszystko od strony praktycznej – osobistego zaangażowania i troski o powołania kapłańskie, która domaga się dobrego rozpoznania bieżącej sytuacji.

W rozdziale drugim ks. Kalniuk przedstawia zasadnicze rysy programu pasterskiej posługi kapłana w świetle nauczania Jezusa (s. 65-98). Na tle zasad moralnych dotyczących życia kapłańskiego wynikających z Dekalogu, podejmuje refleksję nad wskazaniem *Kazania na Górze*. W tym celu ukazuje relację między Jezusowym orędziem *Ośmiu błogosławieństw* a treścią dziesięciu przykazań, skupiając się na reinterpretacji Dekalogu, której dokonał Chrystus. Następnie podkreśla znaczenie tak odczytanego Dekalogu dla moralności chrześcijańskiej oraz akcentuje nowość nauczania Jezusa, odnosząc to do etosu życia kapłańskiego, którego celem jest osobista świętość kapłana i pomoc w dążeniu do niej przez wiernych. W ten sposób Autor jasno ukazuje społeczny wymiar zarówno obdarowania kapłaństwem, jak i odpowiedzi na Boży dar oraz sygnalizuje aspekt świadectwa jako istotny element pasterskiej posługi.

W kolejnych siedmiu rozdziałach książki Autor ukazuje życie kapłana w odniesieniu do zadań, na które wskazują następujące kategorie: wiara, świętość, sumienie, nauczanie i świadectwo, obrona życia człowieka, godność osoby ludzkiej oraz tolerancja i miłość. I tak w rozdziale trzecim kapłan przedstawiony jest jako człowiek wiary (s. 99-123). Ks. Kalniuk słusznie

podkreśla znaczenie ukazywania wiary jako międzyosobowej relacji Boga i kapłana-człowieka, choć niefortunnie tytułuje pierwszy podpunkt rozważań: *Kapłan – człowiek i osoba* (s. 100). Dobrze zaznacza dynamiczny charakter tej relacji, którą dalej ujmuje w perspektywie daru jako cnotę teologalną. Na koniec Autor podkreśla eklezjalny charakter wiary kapłana, której wyrazem i potwierdzeniem jest życie moralne. Także w tym miejscu wyraźnie wskazuje na znaczenie świadectwa życia kapłańskiego.

W rozdziale czwartym Autor skupił się na powołaniu kapłana do świętości (s. 124-142). Przypominając powszechny charakter tego powołania dokonuje potrzebnych rozróżnień i krótko omawia świętość Boga, świętość Jezusa, świętość Maryi, świętość Kościoła oraz nieco szerszej świętość całego Ludu Bożego. Na tym tle ks. Kalniuk ukazuje osobistą świętość kapłana, do której dąży on naśladowując Jezusa Chrystusa. W tym miejscu szczególnie przydatna okazała się wcześniejsza refleksja ujmująca program życia kapłańskiego w świetle Jezusowych błogosławieństw.

Rozdział piąty poświęcony został kwestii sumienia w odniesieniu do właściwie pojmowanej posługi kapłańskiej (s. 143-168). To zagadnienie, fundamentalne od strony formacji moralnej duszpasterza, Autor słusznie rozpoczyna od ukazania zjawiska sumienia. Jest to bowiem współcześnie jedna z bardziej dyskutowanych kategorii etycznych, którą – dla ścisłości dalszych wywodów – należy jasno zdefiniować. Ks. Kalniuk podkreśla potrzebę całościowego ujmowania sumienia jako rzeczywistości zarówno immanentnej, jak i transcendentnej, a więc ukazywania jej nie tylko w perspektywie etycznej, ale nade wszystko – zgodnie z posoborowym nauczaniem Kościoła – religijnomoralnej. Następnie omawia środki, które warunkują rozwój kapłańskiego sumienia, prezentuje religijnomoralne ujęcie sumienia kapłańskiego oraz jego formowanie, zwraca uwagę na „patologiczne” formy, fałszywe wskazania oraz zagrożenia w kształtowaniu dojrzałego sumienia kapłana. Podsumowując rozważania tego rozdziału Autor raz jeszcze podkreśla fundamentalną rolę sumienia w życiu moralnym duszpasterza.

W rozdziale szóstym *Kapłan nauczycielem, wychowawcą i świadkiem* (s. 169-200) omówiony został pedagogiczny aspekt pasterskiej posługi księdza. Jako przedstawiciel wspólnoty Kościoła angażuje się on w proces wychowania młodego pokolenia, podejmując współpracę z rodziną i szkołą. Autor przypomina krótko czym jest i jaką rolę pełni wychowanie chrześcijańskie oraz podkreśla, że najdoskonalszym wzorem chrześcijańskiego wychowawcy jest Jezus Chrystus. Następnie zwraca uwagę na znaczenie

posługi nauczania jako przejawu miłości pasterskiej, na rolę kapłana w krzewieniu wartości i cnót społecznych oraz formowaniu sumień w tym obszarze oraz na niezastąpioną rolę świadectwa w przekazie wartości moralnych. Rozdział kończą uwagi dotyczące osobistej troski kapłana o swoją dojrzałość osobową, która ma istotny wpływ na nauczane i wychowywane osoby.

Rozdział siódmy podejmuje niezmiernie aktualną kwestię obrony życia ludzkiego (s. 201-229). Kapłan w ramach swojej misji pasterskiej podejmuje zadanie promocji i obrony wartości życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci. Ks. Kalniuk zwraca najpierw uwagę na potrzebę permanentnego przypominania prawdy o życiu człowieka, które jest darem Boga, ukazywania świętości życia ludzkiego, uzasadniania jego godności w wymiarze naturalnym i nadprzyrodzonym oraz podejmowania różnych działań służących obronie fundamentalnego prawa do życia. W odniesieniu do tego zadania kapłan jawi się nie tylko jako nauczyciel, ale także jako inspirator i organizator różnorodnych działań o charakterze modlitewnym i pomocowym. Na koniec Autor podkreśla, że angażowanie się kapłana w obronę życia ludzkiego jest zarówno prawem, jak i obowiązkiem kapłana, który powinien podejmować to niezwykle ważne zadanie z poświęceniem i gotowością do największych ofiar.

Rozdział ósmy *Kapłan człowiekiem szacunku dla godności osoby ludzkiej* (s. 230-240) stanowi krótkie dopełnienie rozdziału poprzedniego. Autor skupia się w nim na godności człowieka zakorzenionej w obrazie i podobieństwie Boga, i podniesionej na wyższy poziom dzięki Wcieleniu Syna Bożego i Jego dziełu odkupienia człowieka. W tej perspektywie podkreślona została zdolność człowieka do odpowiedzi na wezwanie Boże, która – ze względu na ludzką wolność – może przybrać skrajnie różną postać: akceptacji lub negacji tego wezwania. Następnie ks. Kalniuk zatrzymuje się na elemencie negatywnym, jakim jest nadużycie ludzkiej wolności, stanowiące istotę każdego grzechu jako rzeczywistości godzącej w godność człowieka. Na tym tle podkreśla zadanie każdego kapłana, jakim jest obrona godności człowieka polegająca nade wszystko na głoszeniu pełnej prawdy antropologicznej oraz na demaskowaniu ideologicznych uproszczeń i błędów. Nade wszystko podkreśla potrzebę ukazywania nadprzyrodzonych motywów godności osoby ludzkiej, która swój niezwykły status odkrywa w pełni dzięki spotkaniu z Jezusem Chrystusem.

W ostatnim, dziewiątym rozdziale Autor ukazuje kapłana jako człowieka tolerancji i miłości (s. 241-282). Słusznie zauważa, że współczesna kultura przeniknięta duchem indywidualizmu i pogłębiającej się nieufności do

drugiego człowieka, stanowi szczególne wyzwanie dla kapłanów. Rodzi bowiem potrzebę budzenia i pielęgnowania postaw, które będą prawdziwą odpowiedzią na zmiany i braki ujawniające się w relacjach społecznych. Ks. Kalniuk proponuje, by odwołać się najpierw do bardzo nośnej i popularnej kategorii społecznej jaką jest tolerancja, której pozytywny aspekt charakteryzują m.in. takie określenia, jak poszanowanie, akceptacja i docenianie różnorodności kultur i sposobów życia. Stąd kapłan może i powinien angażować się w różne działania, które będą służyć poszanowaniu ducha wolności i rozwijaniu zasad demokracji. Jednocześnie będzie on świadomy granic tolerancyjnego podejścia, którego nie można utożsamiać z bezkrytyczną aprobatą wszelkich poglądów i działań. Dlatego podstawową wartością i punktem odniesienia będzie dla kapłana prawda wprowadzana w życie w duchu miłości. W jej imię na drodze dialogu kapłan będzie angażował się w działania służące promocji godności osoby ludzkiej. Autor podkreśla ostatecznie, że źródłem i kryterium kapłańskiej tolerancji jest chrześcijańska miłość. Staje się ona motorem pasterskich działań służących wychowaniu do tolerancji, co stanowi istotny wkład w kształtowanie społeczeństwa i otwierania go na wyzwajające i życiodajne światło Ewangelii.

W zakończeniu książki (s. 283-288), obok zwięzłego przypomnienia wniosków płynących z rozważań poszczególnych rozdziałów, bardzo istotne wydaje się wskazanie, że pasterska posługa kapłana przeżywana w perspektywie daru i zadania nie może ograniczać się wyłącznie do troski o chrześcijan katolików. Dlatego prezentowanie jej współczesnego obrazu wymaga odwoływania się nie tylko do kategorii biblijnych i teologicznych, ale także do jasno definiowanych kategorii społecznych, takich jak tolerancja, której Autor słusznie poświęcił sporo miejsca w ostatnim rozdziale. Refleksja ta jest niezwykle potrzebna w kontekście pojawiających się wobec kapłanów zarzutów o ich rzekomą nietolerancję, formułowanych jedynie na podstawie faktu konsekwentnego i odważnego głoszenia prawd wiary i moralności.

Recenzowana książka stanowi oryginalne i całościowe spojrzenie na pasterską posługę kapłana. Potrzebę naukowego opracowania tego tematu uzasadnia z jednej strony zmieniający się kontekst społeczno-kulturowy, a z drugiej troska Kościoła ukazywana w kolejnych oficjalnych wypowiedziach. Ten obfity materiał źródłowy domagał się analizy i opracowania. Autor podjął to zadanie, a wyniki swojej pracy przedstawił w sposób syntetyczny, nadając całości swoich rozważań przejrzystą strukturę. Wśród podjętych kwestii – przedstawionych precyzyjnym językiem – można łatwo zauważyć biblijno-teologiczne podstawy (dwa pierwsze rozdziały) oraz

dobrze wyodrębnione kwestie szczegółowe (rozdziały od trzeciego do dziewiątego). Obok wspomnianego wyżej odwołania się do kategorii tolerancji, na uwagę i wysoką ocenę zasługuje dowartościowanie przez Autora bardzo palącej kwestii jaką jest obrona życia ludzkiego. Coraz bardziej aktualny staje się bowiem opis sytuacji, którą św. Jan Paweł II określał jako walkę cywilizacji życia z cywilizacją śmierci, a także jego wezwanie do angażowania się w tworzenie nowej kultury życia. Ks. Kalniuk słusznie podkreślił rolę, którą na tym polu powinni odegrać duszpasterze, a także dobrze ukazał, jak powinni to czynić. Sposób prezentacji tego zagadnienia wyraźnie potwierdza, że naukowa refleksja podjęta w książce może służyć praktycznemu rozwiązywaniu konkretnych problemów moralnych.

Należy zdecydowanie docenić głębokie biblijne osadzenie refleksji oraz rzetelną analizę nauczania kościelnego na temat poszczególnych zagadnień. Natomiast pewien niedosyt budzi treść rozdziału poświęconego problematyce sumienia w odniesieniu do życia kapłańskiego. Wprawdzie Autor ukazał je jako rzeczywistość religijnomoralną i wieloaspektowo omówił intelektualny wymiar formacji sumienia, to niemal zupełnie pominął wymiar sakramentalny, a więc element łaski, która wspiera wszystkie potrzebne naturalne działania formacyjne. Dlatego należałoby w szczególności dowartościować znaczenie sakramentu pokuty i pojednania, który przecież bezpośrednio dotyczy sanktuarium ludzkich sumień, ale także sakramentu Eucharystii. Brakuje także jasnego wskazania cech dobrze uformowanego sumienia oraz ostatecznego celu działań formacyjnych, jakim jest upodobnienie sumienia kapłana do sumienia Chrystusa. Ponadto od strony formalnej rozdział ten charakteryzuje zbyt negatywne ujęcie całej problematyki sumienia, na co wskazują zarówno tytuły, jak i treść niektórych zagadnień: *Patologiczne postaci kapłańskiego sumienia* (s. 154), *Falszywe wskazania w kształtowaniu sumienia kapłana* (s. 158), czy *Zagrożenia w formowaniu dojrzałego sumienia kapłańskiego* (s. 161).

W kontekście pozytywnej oceny wykorzystania bardzo bogatej literatury źródłowej, w szczególności wypowiedzi *Magisterium Ecclesiae* oraz opracowań zarówno polskojęzycznych, jak i zagranicznych, należy jednak zwrócić uwagę na pominięcie wypowiedzi papieża Benedykta XVI z okresu *Roku Kapłańskiego* oraz artykułów publikowanych w specjalistycznym kwartalniku poświęconym formacji kapłańskiej „Pastores”. W bibliografii, w kontraście do bardzo szczegółowego podziału źródeł, m.in. różnego typu oficjalnych wypowiedzi kościelnych (s. 296-309), reszta wykorzystanych publikacji zawarta jest w jednym wspólnym dziale *Literatura* (s. 309-329).

Ten należałoby raczej podzielić na opracowania i literaturę pomocniczą. Także w związku z kwestią redakcyjnych podziałów, można wspomnieć o szczegółowym i chyba niekoniecznym podziale wykazu skrótów (s. 13-16). Do tych drobnych uwag dotyczących strony redakcyjnej należy dodać, że nagłówek na stronach 165. i 167. błędnie informuje: *Kapłan człowiekiem wiary*, gdyż – zgodnie z tytułem rozdziału – nagłówek powinien brzmieć: *Kapłan człowiekiem sumienia*. Również nagłówek na stronach 197. i 199. brzmi: „*Kapłan człowiekiem wiary*”, a powinien: *Kapłan nauczycielem, wychowawcą i świadkiem*.

Podsumowując, należy zdecydowanie podkreślić, że książka ks. Jana Kalniuka stanowi oryginalne, całościowe studium ukazujące pasterską posługę współczesnego kapłana w perspektywie daru i zadania. Zarówno wybór perspektywy, jak i aktualizujące ujęcie całej problematyki stanowi ważny wkład w teologicznomoralną refleksję nad kapłaństwem. Zaproponowane przez Autora ujęcie jest nie tylko bardzo interesujące z punktu widzenia pojedynczego księdza lub kandydata do kapłaństwa, ale także ważne z eklezyjnego punktu widzenia. Stanowi bowiem cenny materiał do refleksji dla osób odpowiedzialnych za formację obecnych i przyszłych duszpasterzy.

Ks. Zbigniew Wanat

Witold Kawecki CSsR, *Vademecum kultury politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015, ss. 422.

Myśl katolicka niestety bardzo rzadko obecna jest w polskiej debacie społecznej i politycznej. Sami katolicy, w tym zajmujący się polityką chyba prawie jej nie znają, gdyż próżno doszukać się o niej wzmianek w ich wypowiedziach czy odnaleźć ją w ich działaniach. Niesłusznie zepchnięta została do niszy nauczania kościelnego, które skierowane jest wyłącznie do wiernych Kościoła katolickiego, gdyż reszcie społeczeństwa, jak się błędnie sądzi, nie może nic zaoferować. Kojarzy się z urywkami społecznych wypowiedzi papieży, głównie Jana Pawła II, który bronił godności pracy ludzkiej, pisał o sprawiedliwym ustroju gospodarczym czy płacy rodzinnej.

Tymczasem nic bardziej mylnego. Katolicka nauka społeczna rozwijając się od ponad stu lat stanowi dziś niezwykle inspirujące i zrównoważone ideowo źródło inspiracji dla funkcjonowania państwa, jego instytucji,